

Nr. I 2009 • 50. årgang • kr 50,-

Tidsskrift for aktuelle språkspørsmål

SPRÅKLIG SAMLING

Litteraturprisen til Heidi Marie Kriznik

Nytt på nett:
samnorsk.no

LSS gjennom femti år

samnorsk.no

Som det går fram av dette nummeret, har vi bytta nettdomene. Etter flere år på domenet *sprakligsamling.no*, ligger LSS sine nettsider nå på *samnorsk.no*. Dette domenenavnet burde nesten være sjølsagt, men blei altså ikke tatt i bruk før i år. Det nye navnet har mange fordeler: Det er kort, sterkere som «merkevare» og derfor mye lettere å huske. Dessuten slipper vi det evige problemet med *a* for *å* i ei nettadresse.

Nettstatistikken vår viser at «samnorsk» er det viktigste søkeordet som gir trafikk på sidene. Nå er det ganske naturlig at dette søkeordet står for mye av trafikken på ei nettside som heter *samnorsk.no*, men det samme mønsteret viste seg også da det het *sprakligsamling.no*. Vi tolker det dit at det fortsatt er interesse for samnorsk som fenomen, og at det er enda en grunn til at det var riktig å velge dette domenenavnet.

Det er lite igjen av den negative klangen begrepet «samnorsk» har hatt. Kanskje mest fordi de de mest innbarka samnorskmotstanderne stort sett har passert skrivefôr alder, men også fordi det er lite liv i tilnæringsdebatten – i det minste på et høyere politisk plan. Tilnærming som språklig virkelighet er ei helt anna historie, og den historia forteller vi gjerne på nettstedet vårt.

En kunne kanskje tenke seg at vi heller burde brukt et begrep som «radikalt bokmål» e.l. som utgangspunkt for nettstednavn, men det er vanskelig å se åssen det skulle vært gjort på en treffende måte. Begrepet er tungrodd som merkevare, og det blir fort til at en skriver det i gåseøyer. For hva er det som er så «radikalt» med «radikalt bokmål» i 2009? De politiske assosiasjonene er ganske meningsløse, og det er lite som er kontroversielt eller radikalt med ei språkform som blir brukt daglig i riksdekkende nyhetssendinger.

Med det nye navnet er også lista lagt høyere. Det er ikke noen grunn til å slappe av i kampen for at «radi-

kale» (der var de gåseøya igjen) former skal få slippe til mer i skriftspråket, men det er viktig å ha mål som er større enn å få flere diftonger i Aftenposten.

Diskusjonene om begrepsbruk er helt sikkert ikke over med *samnorsk.no*, men det er grunn til å håpe at det nye nettstednavnet blir stående som sterkere enn det gamle, på alle måter.

Jubileum

LSS feirer 50 år i år, og det vil bli markert på høvelig vis til høsten. Vi kommer med mer informasjon om jubileet i neste nummer av bladet. Vi tjuvstarter litt på feiringa her, med en artikkelserie om LSS-historia.

Bladjubileum?

Den observante leser vil ha lagt merke til at vi er inne i 50. årgang av bladet. Det vil si at bladet ikke har jubileum – det er først til neste år, når vi med den 51. årgangen i 2010 kan feire jubileum, 50 år etter at den første årgangen av bladet kom ut – i 1960. Vi gleder oss likevel over at denne nummereringstekniske effekten gjør at tallmagien er ivaretatt både for bladet og laget! ■

Styret i LSS 2008–2009

Vanja Røkkum Jahnsen (leder), Arne Torp (nestleder), Thomas Hoel (sekretær), André Stryger (kasserer), Hans-Christian Holm (styremedlem), Pål Styrrk Hansen (styremedlem), Ingunn Ims (styremedlem), Ingvild Nordland (styremedlem), Ivar Hundvin (varamedlem), Eric Papazian (varamedlem), Ellen Skolseg, varamedlem

SPRÅKLIG SAMLING

ISSN 0333-0362

Utgitt av Landslaget for språklig samling
Organisasjonsnummer 886 343 922

Ansvarlig redaktør: Hans-Christian Holm
E-post: redaksjon@sprakligsamling.no
Leiar: Vanja Røkkum Jahnsen
E-post: vanja.r.jahnsen@optonet.no

Nettsted: www.sprakligsamling.no

Adressa til laget og bladet:

Postbokd 636 Sentrum, 0106 Oslo

Kontonummer 0532 1078666

Bladpengar: kr 150,-

Medlemspengar (inkluderer bladpengar): kr 250,- per år
for skoleelevar og studentar
kr. 125,- per år

E-post-adresse for spørsmål om abonnement og medlemskap: kasserer@sprakligsamling.no

PRESSEMELDING:

Språklig samlings litteraturpris til Heidi Marie Kriznik

Forfatteren Heidi Marie Kriznik, Oslo, er tildelt Språklig samlings litteraturpris for 2008. Overrekkelsen fant sted på en pressekonferanse i Oktober forlag torsdag 8. januar 2009. Prisen deles ut årlig til en forfatter/skribent som bruker et folkelig, radikalt bokmål, og prispengene, i år 25.000 kroner, er renter av Tomas Refsdals litteraturfond.

Prisjuryen har bestått av ordbokredaktør Hege Hellum, professor Arild Linneberg og lektor Pål Styrk Hansen. Språklig samlings litteraturpris har ei historie tilbake til 1963, da Mikkjel Fønhus var den første som fikk prisen. På lista over tidligere prisvinnere har vi blant andre Kåre Holt, Hans Børli, Dag Solstad, Laila Stien og Per Petterson.

Heidi Marie Kriznik er født i 1970 og har brei erfaring som artikkelforfatter og spaltist i blant annet Klassekampen og Aktuell. Hun debuterte med romanen Applaus i 2002. For denne fikk hun Tarjei Vesaas' debutantpris, og begeistra litteraturanmeldere både her hjemme og i Sverige. I 2007 kom romanen Borte en vinter, som ga henne flere prisnominasjoner og bokhandelens store forfatterstipend. I tillegg til forfatterskapet jobber Kriznik som lærer og holder skrivekurs for barn, ungdom og voksne.

Juryen begrunner tildelinga med at Krizniks romaner viser en stillferdig, men intens innlevelse i menneskers sinn. Hun gir oss troverdige innblikk i skjebner som opplever dramatiske øyeblikk midt i hverdagen, vanlige folk som får det kasta på seg at å leve også er å miste. Historiene er dyktig fortalt, i et ujålete språk skriver Kriznik oppsiktsvekkende godt og rørende om relasjoner mellom mennesker.

Kriznik får prisen for det folkelige, radikale bokmålet hun bruker i bøkene og artiklene sine. På den måten er hun et allsidig skrivende forbilde og føyer seg pent inn i den lange rekka av prisvinnere. Vi er stolte over å kunne bidra til oppmerksomhet rundt et av Norges mest spennende forfatterskap.

Heidi Marie Krizniks hjemmeside: <http://www.kriznik.com> ■

*Prisvinner Heidi Marie Kriznik
Alle foto: Thomas Hoel*

*Kriznik får gratulasjoner av leder i LSS,
Vanja Røkkum Jahnsen*

*Jurymedlem Pål Styrk Hansen og
prisvinneren*

PÅL STYRK HANSEN:

Tale ved prisutdelinga

8. januar 2009, Oktober forlag

Kjære Heidi Marie!

I de siste dagenes arbeid med denne prisutdelinga har jeg kommet over en del stoff om deg. Blant annet at du er fra Vestby, og at jeg dermed kan notere den første prisvinneren fra Follo.

Sjøl så oppdaga jeg det radikale bokmålet da jeg gikk på Ski gymnas i begynnelsen av 1970-åra, og oppmuntra av dette gjorde jeg noen år etter en undersøkelse på Ski ungdomsskole om nettopp talemålsnære former i skriving hos tenåringer i Follo, som jeg seinere bygde hovedoppgava mi rundt. Resultatet av undersøkelsen var nedslående, men ikke uventa: Elevene visste ikke om a-former og diftong; de trudde ikke det var lov å *skrive sånn*. Så da blei jeg språkpolitiker, og nå altså jurymedlem, og holder tale på min 21. prisutdeling – på rad.

Noe annet jeg pleier å gjøre i denne sammenhengen, er å lese omtaler av prisvinnerens bøker, det har jeg holdt på med sia den tida jeg fikk tjukke konvolutter fra forlaget med kopier av Argus-utklipp. Det er blitt atskillig lettere med Internett. En av de saftigere karakteristikkene av deg ute på den verdensomspennende veven er at du er som en *seigtgående, kraftig motor – grundig, tålmodig og viljesterk* – hva nå det skulle være for slags sammenlikning! Uansett var det ment som en anerkjennelse, og blei uttalt i forbindelse med at du fikk bokhandelens store forfatterstipend tidligere i år.

Men ellers – for noen anmeldelser, altså! Jeg har knapt lest maken (enda jeg har lest en del, som sagt), og mange av dem peker på det samme:

Den gripende skildringa av forholdet mellom mennesker.

For romanene dine handler om livet; ha det, miste det, og leve det, sjøl når du har mista livsgnist. Og om *sjalusi*, ikke i tradisjonell, romantisk forstand, men om å være sjalu på den og det som truer med å ta fra deg det lille du måtte ha igjen av håp, vennskap, av gnist. Om det så bare måtte være en snåling av en nabo som kommer innom for å se på nyhetene.

Og særlig *Applaus* handler om å miste noen du er glad i, og om å se noen du er glad i, miste seg sjæl, miste ansikt i situasjoner der de prøver å være på høyden, prøver å være god nok, enten det er som far, ektefelle, nordmann, eller å matche en sjølgod nabo med høyere sosial status. Og da jeg leste romanen om igjen her om dagen, blei jeg så gripi av den måten du lar den unge jeg-personen *registrere* dette på, han ser det, *føler* det, og han blir sinna på faren sin, sinna og vil slå. Og han skammer seg over sin egen reaksjon ... Du har ikke bare en *seigtgående, kraftig motor*, vettu, du har en liten, sår gutt inni deg også, en som du utleverer til leseren på en så inderlig, rørende måte. Og det å ha skrivi noe som berører, må være litt godt!

Det anmelderne ellers understreker, er det ująlete språket. Og der er vi i juryen også med, helt programmatisk! For et par, tre tiår sia kunne et folkelig språk faktisk være til hinder for anerkjennelse; jeg har sett anmeldere påstå at de måtte anerkjenne den litterære kvaliteten i det verket de anmeldte, *trass* i det radikale bokmålet, ja, til og med at Rune Christiansens dikt ville

vært *bedre* uten de skjemmende a-formene (noe den samme Rune tydeligvis ikke synes å være helt uenig i)!

Det er ikke der vi er. Vel har vi satt deg på lista vår over forfattere som skriver radikalt bokmål, men vi har ikke børsnotert antall a-former og diftonger. Derimot har vi likt at du bruker det folkelige språket ditt i mange sammenhenger og på den måten er et allsidig skrivende forbilde. Trenger vi sånne forbilder, nå som alle skriver som de vil i hvilke sammenhenger de vil, ingen veit hva det vil si å skrive *det rene riksmål* lenger og kronprinsessa snakker dialekt? Å ja, da. På pc-manuset mitt til denne talen fikk jeg rød krøllstrek under eiendomspronomenet *mi*, adjektivet *tjukk*, og av en eller annen grunn ordet *ujålete* også.

*

Du er nok den prisvinneren jeg har lest færrest bøker av – iallfall sia vi delte ut prisen til Per Petterson først på 1990-talet. Til gjengjeld har jeg lest bøkene dine flere ganger. Og trøsten er at jeg veit at det kommer mer, for det har du sagt på telefonen.

Det var de verbale blomstene fra juryen, her får du en handfast bukett fra oss også. Gratulerer og lykke til!

■

Nytt på nett: samnorsk.no

Nytt navn, nytt utseende, nytt innhold

Etter flere år på domenet *sprakligsamling.no* ligger nå LSS sine nettsider på *samnorsk.no*. Det var nødvendig å bytte publiseringsystem, og da benytta vi anledningen til å gjøre ei grundig overhaling av sidene. Både utseende og innhold har blitt rusta opp. Det er blitt enklere å publisere, og enklere å tilpasse utseende og struktur. Det er også blitt enklere å legge til spesiell funksjonalitet.

Vi beholder domenet *sprakligsamling.no* for e-post-adressene til laget.

Det er lagt ut flere artikler fra arkivet, og så har vi fått en ny gammel seksjon, *Språk i Norden*, og en helt ny, *Østlandsk Reisning*.

Språk i Norden

Etter lengre tids fravær er endelig *Språk i Norden*-seksjonen tilbake på sidene våre. Dette er en populær oversikt, en «portal», med lenker til nettsider med stoff om språk og dialekter i Norden, og omtaler av sidene. Seksjonen omfatter ikke bare nordgermanske eller «nordiske» språk, men også språk som finsk og samisk.

Østlandsk Reisning

Østlandsk Reisning var en organisasjon som var aktiv i mellomkrigstida, og hadde som formål å løfte fram østlandsmåla og gi dem høyere status, mye som en del av kampen for samnorsk. Østlandsk Reisning var på flere måter en slags forgjenger til LSS, og det er naturlig å presentere denne rørsla på *samnorsk.no*. Blant drivkreftene i Østlandsk Reisning var bl.a. Halvdan Koht og Eivind Berggrav framtrepende, og på *samnorsk.no* ligger det nå ei artikkelsamling med tekster av disse. Tekstene er nær hundre år gamle, men er overraskende aktuelle i temaene de tar opp.

Videre

Det har åpna seg mange interessante muligheter for videreutvikling av sidene våre etter omlegginga. Det er skummelt å love noe konkret, men følg med på sidene! Arbeidet med å oppdatere og videreutvikle nettversjonen av heftet «Å skrive radikalt bokmål» er spesielt viktig, og står høyt på lista til redaktøren. ■

LSS gjennom femti år: 1959–1979

Første delen av ein artikkelserie om LSS-historia gjennom femti år

Landslaget for språklig samling (LSS) vart stifta den 5. april 1959, og har i år altså eksistert i femti år. Det er ingen høg alder, men likevel eit passande høve til å sjå seg tilbake og spørje: Kva har vi utretta i denne tida? Har vi ytt noe bidrag til dei måla vi har sett oss? Og korleis er perspektiva vidare framover?

Korfor fekk vi LSS for femti år sia? Sjølv opptaket vart gjort av ei gruppe studentar i Oslo, dei fleste med tilknytning til Unge Venstre. Det var på den tida da bølgene rundt den nye læreboknormalen, som kom til å tre i kraft i 1959, var på det hardaste. Læreboknormalen og den offisielle språkpolitikken hadde eit klart fleirtal i Stortinget, der alle parti unntatt Høgre sto bak, og i den partibundne pressa var forholdet tilsvarende. Men elles i samfunnet var det riksmålsfolka som dominerte ordskiftet, med grov og usakleg hets på brei front. Nynorsksida var delt, enda dei som støtta den offisielle politikken, nok var i fleirtal.

I denne situasjonen måtte det te seg rart at det ikkje fanst noen organisasjon til fordel for den offisielle politikken, tilnærmingslina – ein organisasjon som på ideelt grunnlag gjekk inn for å stø både dei konkrete tiltaka det var strid om og ein vidare politikk med sikte på eit samnorsk skriftspråk. Ein hovudgrunn til dette var sjølv sagt at samnorskklina hadde vore offisiell politikk heilt sia førstninga av hundreåret, og alltid hadde hatt eit trygt fleirtal bak seg i Stortinget. Dermed var det naturleg at det først og fremst var dei som gjekk *mot* som trong ein utanomparlamentarisk kamporganisasjon. No, i 1958/59, var likevel presset frå riksmålskald blitt så sterkt at tanken på ein kamporganisasjon for

det motsette synet måtte melde seg. Som nemnt vart denne tanken tatt opp av ein del ganske ferske studentar. Deira første tiltak var å sette i gang ein såkalla *Ungdomsaksjon for samnorsk* hausten 1958, bl.a. ved hjelp av ein underskriftskampanje. Oppslutninga om denne kampanjen vart såpass overtydande at tanken på å stifte ein organisasjon for saka meldte seg temmeleg fort. Denne tanken vart altså sett ut i livet på eit møte i Oslo den 5. april 1959.

Dei som sto bak det nye laget, var delvis drivkreftene bak Ungdomsaksjonen, delvis ein del kjente politikarar og andre språkradikalarar, dei fleste med tilknytning til Arbeidarpartiet, Venstre og Senterpartiet. Mellom dei var Trygve Bull, Einar Hovdhaugen, Rakel Seweriin og Helge Ytrehus. Det praktiske arbeidet vart likevel gjort av dei yngre eldsjelene, og dei mest aktive av dei tok over dei leiande plassane i lagsstyret. Formann var Arne Kielland, den gongen Unge Venstre-mann, seinare bl.a. stortingsrepresentant for Arbeidarpartiet og Sosialistisk Venstreparti (1969–77). Nestformann var Alfred Kvalheim, sekretær Harald Løvaas. Saman med Ivar Grotnæss utgjorde desse eit arbeidsutval. Det var dei som drog dei første lassa og sette opp organisasjonen, med moralsk støtte frå veteranar som tidlegare stortingspresident Gustav Natvig-Pedersen og legenda Martin Tranmæl og forfattarar som Kåre Holt og Ola Jonsmoen.

I formålsparagrafen for det nye laget sto det: «Landslaget for språklig samling vil arbeide aktivt for ett skriftspråk i landet og søke å nå fram til dette ved gjensidig tilnærming mellom bokmål og nynorsk.

Landslaget er partipolitisk uavhengig.» Det første lagsstiftarane måtte tenke på, var korleis ein konkret best kunne arbeide for dette målet på ein måte som vistest utover i samfunnet. Det viktigaste verkemiddelet laget hadde, var trykt skrift, og noe av det første ein måtte få i gang, var eit utettervendt lagsblad. I tillegg kom den direkte kontakten mann og mann (og kvinne) imellom, og den skulle ivaretakast ved å bygge opp lokallag rundt i landet. I det første nummeret av bladet, som kom på nyåret 1960, er det meldt om lag i Rjukan, Bø og Lunde i Telemark, Grenland, Lillehammer, Valsøyfjord på Nordmøre (der heile kommuniststyret med eitt unntak meldte seg inn) og Snåsa i Nord-Trøndelag, og ikkje minst i Oslo. På tre skolar kom det elevlag: Oslo katedralskole og to landsgymnas: Vinstra og Bø. Medlemskontingenten var på fem kroner.

Etter få månader begynte sekstiåra, og den første testen på om laget var liv laga, sto for døra.

1960-åra

Organisasjonen: språkpolitisk profil

Dei første åra av sekstialet var det stor entusiasme og framtidstru i laget. Mange stader i landet dukka det opp eldsjeler som sette i gang med verving. Laget skipa til nasjonale aksjonsveker om hausten både i 1960 og 1961, og etter eit par år var medlemstalet oppe i 3000. Formannen etter Kielland, lektor Svein Hofseth frå Arendal, tråla rundt i landet på moped i sommarferien 1961 for å bygge opp kontaktar. Den mest imponerende enkeltprestasjonen kom nok i aksjonsveka den hausten, som førte til 900 nye med-

lemmer i Surnadal. Talet på lokallag kom i løpet av det same tidsrommet opp i om lag tretti. Ca. ti av desse kom til i Midtre og Nedre Telemark, som i mange år var Språklig Samlings sterkaste distrikt. Den som kanskje først og fremst bidrog til oppbløminga i dette distriktet, var daverande rektor Halvor Dalene på landsgymnaset i Bø – ei av drivkreftene i LSS i mange år. Elles er det typisk at dei fleste medlemmene og dei største laga kom til å verke i dei strøka der bokmål og nynorsk sto hardest imot kvarandre. Utanfor Telemark kom dei største laga i Arendal og på Nordmøre, men elles var medlemmene godt spreidd over heile landet.

Denne framgangen gav LSS overskott til å sette i gang fleire tiltak. Det som på sikt skulle vise seg å bli det viktigaste, var bladet *Språklig Samling*, som vi kjem nærare tilbake til. Også andre publikasjonar vart gitt ut. Det var først og fremst to artikkelsamlingar: *Vegen Fram*, om språkspørsmålet, i 1960, *Framsyn*, om ulike kulturelle og andre emne av unge skribentar på radikalt språk, i 1961, og i 1964 juleheftet med same namn: *Framsyn*. I tillegg var dei leiande tillitsmennene og fleire andre svært aktive på debattmøte om språksaka – vi får inntrykk av at laget markerte seg forholdsvis godt i opinionen, særleg på bakgrunn av dei små ressursane det faktisk hadde. Det vart også utarbeidd eit studieopplegg på fem stensilerte hefte til intern skoloring i organisasjonen i form av studiesirklar.

I propagandaen sin la LSS først og fremst vekt på å framstille seg som dei fornuftige og saklege kompromisstilhengarane. Dette var i ei tid da riksmålspropagandaen framleis var på sitt mest aggressive; riksmålsungdommar i Oslo heldt offentlege bokbål på lærebøker og formann J. B. Hjort i Riksmålsforbundet truga med å gå «tvers igjennom loven» i kampen for å få tillate riksmålsformene. Mot dette la LSS vekt på ei strengt parlamentarisk line, og

anklaga riksmålsfolk for å undergrave demokratiet med aksjonane sine. Tanken om ei folkerøysting i språksaka, som var eit ofte gjentatt krav frå riksmålsrørsla i denne tida, vart drøfta på landmøtet i 1960, men avvist som ueigna i eit kulturspørsmål som språksaka, og seinare ikkje tatt opp att. Laget la vekt på kor upraktisk og irrasjonelt det var å ha to offisielle målformer, og appellerte til godviljen hos folk om å komme den andre målforma i møte.

Ei litt kinkig sak for laget var spørsmålet om modernisering av språket i litterære tekster i lesebøker for skolen. LSS hadde forsåvidt ikkje noe ansvar for dette, men i femtiåra hadde uheldige «oppnorskingar» av klassiske tekster vore litt av eit glansnummer for riksmålspropagandaen, og det råka samnorskfolk på eit ganske ømt punkt. Samtidig var det eit faktum at også private forlag moderniserte språket i nytutgitte eldre tekster, men meir moderat. Landsmøtet i 1961 hadde denne saka oppe til brei drøfting, og vedtok ei fråsegn der ein tok avstand frå stilistiske endringar av eldre tekster, som gjekk ut over rytme og språktone, men aksepterte ei reint ortografisk tilpassing for å gjere tekstene meir tilgjengelege. Eit slikt standpunkt løyste ikkje alle problem, men spørsmålet kom ikkje til å spele noen viktig rolle i språkstriden vidare, mest fordi Norsk språknemnd hadde revidert retningslinene for språket i lesebøker og gjort dei meir forsiktige enn før.

Forholdet mellom målrørsla og LSS var på denne tida stort sett velvillig. Til dels sto samnorsktankane sterkt innafor Noregs Mållag, til dels var LSS temmeleg utvitydig når det gjaldt å stø nynorskens rettar og nynorskfolket sine krav på område som språkbruken i NRK, nynorske lærebøker (eventuelt gjennom skiping av eit statsforlag – eit synspunkt som sto sterkt både blant målfolk og samnorskfolk i desse åra) og i sidemålsspørsmålet. I den sistnemnte saka vart det drøfta eit

framlegg – sett fram av ei intern nemnd av unge medlemmer – om å skuve fram sidemålseksamen til det nestsiste skoleåret etter intensivt sidemålsundervisning. Dette vart møtt av eit motkrav om to jamstilte stilar, eller status quo om det ikkje var muleg (frå lokallaget ved Gudbrandsdal off. landsgymnas, Vinstra). Eit tredje standpunkt som vart fremma, var å gi elevane tilbod om å skrive berre éin stil på ein samlenormal fastsett av styresmaktene. Dette forslaget vart sett fram i eit innlegg i bladet (nr. 5-61) av Einar Førde, den gongen elev på Eidsvoll off. landsgymnas. Konklusjonen på landsmøtet i 1961 vart å gå inn for status quo, med ei betra sidemålsopplæring, inntil ein offisiell samlenormal låg føre ein gong i framtida.

Sjølv om samnorskfolk ikkje uventa tok klart standpunkt for dei mest radikale nynorskformene og kritiserte «vestmennene», så la dei ikkje hovudvekta på det. Den viktigaste vegen å rette skytset, var mot riksmålsrørsla – noe som var nokså naturleg sia denne rørsla dominerte i språkstriden, mens «vestmennene» var ein isolert og maktlaus minoritet.

Forholdet mellom talemål og skriftmål var også framme i denne tida, og det var ei bevisst haldning hos samnorskfolk at det kommande samnorske skriftmålet skulle bygge på dei allmenne draga i talemålet. Ein såg det da slik at bokmål og nynorsk til saman hadde tatt opp i seg desse draga, og ei samling måtte derfor ta utgangspunkt i det som var sams for den radikale nynorsken og det radikale bokmålet, dra inn ein del ekstra tilfang frå begge kantar dersom det sto så sterkt i talemål og/eller skriftmål at ein ikkje kunne sjå bort frå det, og så samle det under éin hatt. Korleis ein reint konkret skulle gå til verks med dette, vart neste spørsmål, og laget kvidde seg ikkje for å gi seg i kast med det heller. Eit av dei første prosjekta det kasta seg over, var utarbeidinga av

eit utkast til ein samnorsk skrift-normal, ein samlenormal. Det kjem vi tilbake til. I mellomtida fremma Halvor Dalene dei radikale formene i begge målformene ved å gi ut to rettskrivingsordlister på Aschehoug forlag i 1962. Forlaget hadde fått ideen å gi ut eit sett med seks ordlister basert på 1959-rettskrivinga, tre for kvar målform: éi med alle former oppført (og dermed offisielt godkjent av Språknemnda), éi med berre dei «moderate», og éi med berre dei «radikale» – ikkje godkjent i skolen, men til bruk for folk som ønskte å skrive «moderat» eller radikalt innafor offisiell rettskriving.

Frå hand til munn

Midt på sekstitalet gjekk språkstriden inn i ein ny fase: Vogt-komiteen vart oppnemnt, og den offisielle politikken i retning av å skape ro om språksaka sette inn. Komiteen arbeidde i to år, kom med innstillinga si i 1966, og deretter vart saka liggande i fleire år i Kyrkje- og undervisningsdepartementet og i Stortinget. I desse åra gjekk temperaturen i målstriden ned, og interessa dabbra av. Det viste seg etter kvart at riksmålsrørsla si glanstid var over, men for LSS vart nok følgjene verre, fordi laget ikkje hadde rokke å skape eit grunnlag, økonomisk og organisasjonsmessig, som kunne ta vare på dei resultatane det hadde nådd dei første åra. Såleis stagnerte medlemstalet og gjekk ned – det vart att ein trufast kjerne som gjorde ein desto større innsats for å halde det gåande. Juleheftet *Framsyn*, som kom i 1964 og vart rosa overalt på grunn av kvaliteten, viste seg å bli ei hard påkjenning for ein skrantande økonomi.

På relativt kort tid vart den frå-hand-til-munn-økonomien som seinare har vore normaltilstand, etablert. Kronerullingsaksjonar under namn som «Opplysningsfakkelen» og «Språklig Samlings Venner» tente vel helst til å halde hovudet over vatnet utan å gi særleg store løft utover det. Kontingenten

vart sett opp til 8 kroner i 1963 og 10 kroner i 1965. Tidlegare hadde lokallaga kravd inn kontingent der det var slike lag, men no vart all innkrevjing sentralisert, og lokallaga fekk refundert ein viss del av den innbetalte kontingenten frå sentralleddet.

Medlemstalet i desse åra er det ikkje lett å finne opplysningar om. Det ser ut til å ha vore ca. 3000 på det meste, tidleg i sekstiåra. Deretter gjekk det stødig nedover, men det var ikkje synleg andre stader enn i økonomien, for innmeldte medlemmer vart gjerne ståande lenge i kartoteket utan verken å betale meir eller å melde seg ut. Men i 1969 vart det gjort ei oppreinsking, og da er det opplyst i eit styremøtereferat at berre 700 hadde betalt for 1968, og 500 var tatt ut av kartoteket, dvs. at dei ikkje hadde betalt på fleire år. Ein aksjon for etterbetaling auka nok talet noe, såpass at vi kan anta at det reelle medlemstalet i 1969 var mellom 700 og 800. Det var eit tal laget helst ikkje gjekk ut med. Da det vart spørsmål om medlemstal i samband med framlegget om representasjon i det kommande språkorganet som skulle avløyse Norsk språknemnd (der riksmålsfløya helst ikkje ville ha LSS med), vedtok sentralstyret at det ville offentliggjere talet om alle andre som var foreslått representert, også gjorde det. Men det skjedde ikkje noe meir i denne retninga, så vidt ein kan sjå av kjeldene.

Den formelle styringsstrukturen i laget vart endra i 1964. Tidlegare vart det valt eit styre der ein del medlemmer som budde i eller nær Oslo utgjorde eit arbeidsutval. No fekk laget ein toledda struktur med eit sentralstyre som besto av Oslo-baserte folk, og som omfatta formann, nestformann, sekretær, kasserar og redaktøren av bladet pluss to «menige» medlemmer og tre varamedlemmer. Dei sto for den jamne lagsdrifta. I tillegg vart det valt eit landsstyre, ti medlemmer og like mange varamedlemmer, som

skulle sikre den nasjonale breidda, og som det var meininga skulle møtast av og til mellom landsmøta. Landsmøta sjølv var i starten kvart år. Dei tidlege landsmøta vart kombinert med opne festmøte om kvelden første møtedagen, men det var det slutt med frå 1963 av, på grunn av økonomien. Og etter 1966 tok det først tre år før neste landsmøte i 1969 (fordi laget venta på departements tilråding om Vogt-innstillinga, som først kom i 1968). Da vart det vedtatt å ha landsmøte annakvart år av økonomiske grunnar, og slik har det vore sia. Noen av dei tidlegaste landsmøta hadde vore i Bø (1960) og på Otta (1961), men frå 1962 vart alle landsmøta haldne i billegelokale i Oslo, dei første to åra i Lektorenes Hus i Wergelandsveien, seinare i arbeidarrørsla sine lokale på Arbeidersamfunnets plass, formidla av formannen Rakel Seweriin. Styremøta vart i desse åra haldne på hennar kontor i Stortinget.

Fast kontorplass var den drømmen LSS hadde hatt heilt frå starten, men den har i løpet av desse femti åra aldri late seg realisere. Medlemskartoteket (kort i ei skuffe) sto såleis til kvar tid heime hos den som fungerte som sekretær eller hos kasseraren eller formannen. Postadressa var Postboks 636 Sentrum i Oslo (på det daverande Hovudpostkontoret), den vart tømt av ein styremedlem som enten arbeidde i nærheita (Hundvin eller Fosså) eller av ein sekretær som ikkje hadde fast arbeidstid, dvs. ein student.

Lokallaga sovna etter kvart inn, og utover i sekstiåra gjekk ein derfor meir og meir inn for direkte medlemskap i Landslaget. For å halde oppe medlemskontakten, prøvde ein å bygge opp eit system med kontaktmenn spreidd utover heile landet – ca. 70 var det av dei på det meste. Dei skulle ordne med kontingentinnkrevjing og spreie materiale for laget. Drivkrafta i oppbygginga av dette nettet var Magne Aksnes, den gongen lektor på Nesbyen, som ikkje fekk sentrale styreposisjonar

fordi han budde utanfor Oslo, men som sto i fremste rekke som aktivist for laget i mange år.

Med kontaktmannssystemet gjekk det som ein kunne vente: Noen få gjorde ein respektabel, i somme tilfelle sterk, innsats, og på dei plassane der vi var heldige med kontaktmenn, kom det ein solid auke. Men dei fleste gjorde lite, og alt i alt var ikkje desse åra ei framgangstid for laget. Den viktigaste oppgåva vart å halde bladet i gang, og det greidde ein jamt over bra, sjølv om det var på håret at økonomien heldt fleire gonger. Vart det for ille, sette vi i gang kronerullingar mellom medlemmene, og det heldt alltid. Flokken av dei trufaste glømt aldri laget, og berga det gjennom denne vanskelege tida. Det hadde jamvel overskott til å gi ut to småskrifter: *Framlegg til samlenormal* (1966, sjå nedafor) og *Vegen fram til ett norsk* av Lars S. Vikør, eit argumentasjonshefte for språksynet åt LSS (1968).

Trass i alt greidde LSS å markere seg utetter. Såleis kom laget med ei omfangsrik og grundig fråsegn om tilrådinga frå Vogtkomiteen. Også i andre målpolitiske saker uttala laget seg til styresmaktene. Dei viktigaste og mest tungtvegande fråsegnene laget fremma i desse åra hadde nestformannen, Eidsvolls-lektoren Jakob Skauge, som hovudforfattar, også ein av dei flittigaste bidragsytarane som «bar» bladet i stor grad.

Mindre vellykka var eit forsøk på å starte eit pressekontor i 1964. Det var Arne Grimstad, NRK-mann, målmann og LSS-medlem, som fekk ei gruppe gymnasiastar på Vinstra til å ta på seg å stå for utsending til avisene av tilnærminingsvennlege artiklar om språkpolitiske emne. «Kontoret» var aktivt i vårsemesteret 1965, med Lars S. Vikør som leiar. Namnet «Pressekontoret Samling» var truleg Grimstads idé; vi som gjorde jobben, fann snøgt ut at det vart tydelegare når vi endra namnet til «Språklig Samlings Pressekontor». Arbeidsmåten var å be artikelforfattarar gi oss lov til å dis-

tribuere artiklar vi fann interessante, eller ta imot når vi fekk dei tilsendt, maskinskrive og stensilere dei, og så pakke dei i konvoluttar, frankere og sende dei ut etter ei adresseliste over alle norske aviser. Utgiftene fekk vi refundert av LSS sentralt. Men meir enn tre-fire artiklar vart det vel ikkje. Presseklipp hadde vi ikkje tilgang til, så vi veit ikkje kor mye av det som kom på trykk; truleg var det svært lite. Eit generelt brev til redaktørane med tilbod om fast samarbeid fekk knapt respons. Da Vikør tok artium og flytta til Oslo sommaren 1965, vart det ikkje meir av pressekontoret.

Formann gjennom det meste av sekstiåra var Rakel Seweriin, fram til 1969 stortingsrepresentant for Arbeidarpartiet. Men den største personlege innsatsen for LSS er det vel rett å seie at kasseraren, Ivar Hundvin, ytte. I alt det praktiske arbeidet for laget, ikkje berre økonomien, men også mottaking, adressering og utsending av bladet, gjennomføring av kontingentinnkrevjingar og kronerullingar osv. var Hundvin i år etter år det faste og samlande midtpunktet for ein skiftande skare lausmedarbeidarar.

Bladet

Den viktigaste synleggjeringa av LSS var bladet *Språklig Samling*. Det vart starta eit år etter laget (1960) og vart trykt i S. Bern. Heglands Trykkeri i Flekkefjord frå første nummer. Rakel Seweriin har seinare fortalt at ho kom tilfeldig i kontakt med trykkeriet på ei reise da ho var innom Flekkefjord, og at vilkåra var så gode at laget slo til (opplyst av Ernst Håkon Jahr). Bladet kom dei første åra ut fem-seks gonger i året. Den gongen var det ei verkeleg avis – om enn tynn – med variert utteikning og ein temmeleg populær stil. Det var også relativt mange annonsar dei første åra. Eit vellykka tiltak var å lage distriktsnummer. Nr. 3-62, sommarnummeret, var eit telemarksnummer med nesten tre heilsider med annonsar for lokale

bedrifter frå dei midtre bygdene i fylket. Det inneheldt mye kultur- og språkstoff frå distriktet. Halvor Dalene hadde truleg ei nøkkelrolle i å skaffe både stoff og annonsar. Eit forsøk på å gjenta suksessen med eit nordmørsnummer (nr. 1-63) slo ikkje fullt så godt til, her fekk dei berre ei halv side med annonsar frå Surnadal. Diktaren Hans Hyldbakk fekk ein sentral plass i nummeret, som bl.a. hadde eit opptrykk av diktet «Vårsøg» (opphavleg frå 1947) – mange år seinare ein nasjonal suksess i Henning Sommerros viseversjon.

Paradoksalt nok var det ein profesjonell avismann som fjerna avispreget. Knut Kvigne, journalist i Arbeiderbladet og tidlegare redaktør i Telemark Arbeiderblad, tok over Språklig Samling i 1963 og dreiv bladet i sju år. Det første han gjorde, var å legge om format og utteikning. Det formatet han gav bladet, har det hatt fram til i dag, og det gav det meir av eit tidsskriftpreg. Det var også Kvigne som gjorde det til eit regelmessig kvartalskrift, og sidan 1964 har det komme ut fire gonger kvart einaste år med enkelte unntak. Også for innhaldet i bladet fekk dette med tida konsekvensar: Det vart meir rom for lange artiklar av fagleg art, mens det vart lagt mindre vekt på aktuelle notisar, meldingar om lagsaktivitetar (som det altså også vart færre av å gi melding om) osv. Også annonsemengda minka med åra. Bladet hadde det same preget i mange år. Det vart sendt direkte åt alle medlemmene, da som heile tida seinare, og var den einaste regelmessige kontakten medlemmene hadde med dei som dreiv laget.

Innhaldsmessig kan det ikkje overraske at det meste handla om dei aktuelle emna i språkstriden: agitasjon mot riksmålsrørsla, kommentarar og drøftingar knytt til Vogt-innstillinga, og (negative) reaksjonar på Noregs Mållags store strategidokument *Målreising 1967*, der det vart tatt avstand frå «den

programmatisk tilnærmingsslinja». Ein kan vel seie at debatten kring dette dokumentet avslørte ei viss nærsynt vanetenking både i LSS og i det meste av NM (og på riksmåls-sida, sjølv sagt), idet *Måltreising* 1967 inneheldt svært viktig nytenking kring språkstriden på mange område, med nyformulerte problemstillingar som berre langsamt seig inn i det allmenne språkordskiftet. I *Språklig Samling* i desse åra var det Jakob Skaug som gav dei beste bidraga til ein meir prinsipiell språkideologisk debatt, med blikket løfta over den kvardagslege formfokuseringa – ofte med ein polemisk snert som sette viktige resonnement i eit skarpt og engasjerande lys. Elles ser vi meir sporadisk at bladet ser ut over andedammen og beskriv andre typar språkproblem enn dei vi strir med: om engelsk av Jakob Skaug i nr. 2-68 og Lars Vikør i nr. 3-69, om Jugoslavia av Jahn Otto Johansen i nr. 2-67 (opphavleg frå *Arbeiderbladet*), om Kina av Henry Henne i nr. 1-69. Verken Johansen eller Henne var samnorskfolk; dei bidrog som fagfolk i eit tidsskrift som også hadde fagleg innhald – ein tradisjon også seinare redaksjonar har gjort seg nytte av.

Namnet *Språklig Samling* var ikkje alle nøgde med, og i hefte 2-68 kom Ragnvald Berli frå Åmli i Aust-Agder med eit framlegg om å døype det om til *Framsyn*, eit namn som jo alt var brukt ved eit par andre høve. Han fekk støtte frå Tomas Refsdal på Rjukan, og i første instans også frå landsstyret i laget, men på landsmøtet i 1969 vart saka utsett.

Samlenormalen

I 1960 vart det sett ned ei nemnd som fekk i oppdrag å utarbeide framlegg til ein privat samlenormal. Tanken med dette tiltaket var at språkradikalarar skulle få eit tilbod om ei konkret rettesnor om dei ville sette samnorsktanken om i praksis, samtidig som ein passa vel på å understreke at ein eventuell offisiell samlenormal måtte utarbeidast av

Norsk språknemnd og godkjennast av Stortinget.

Samlenormalnemnda fekk kraftsenteret sitt i Telemark: Dei sentrale personane var Ola Halvorsen (Skien, formann), Knut Opheim (Lunde), Halvor Dalene (Bø) og Knut Kvigne (den gongen Skien). Elles var det med folk frå heile landet. I 1963 kom det ei innstilling frå nemnda. Den vart sendt ut til lag og enkeltpersonar over heile landet, og fleire gonger revidert på grunnlag av kritikk og kommentarar. Dei som jobba med det, var særleg Magne Aksnes, Halvor Dalene, Jakob Skaug og Lars S. Vikør, og det endelege resultatet kom ut som småskrift i 1966.

Samlenormalen var på mange måtar ein moderat normal. Han tok utgangspunkt i samformene i det radikale bokmålet og den radikale nynorsken og gjorde dei sentrale trekka som lenge var blitt rekna som «samnorske» obligatoriske (eit fullt utbygd trekjønssystem i substantivbøyinga, fortid på *-a* i verb som *kaste*, infinitiv på *-e*, diftongar i dei orda der bokmål hadde godtatt det (men valfridom der målformene sto imot kvarandre, som ved *meir* vs. *mer*)). I og med at desse samformene var blitt brukt ein god del i dei føregåande åra, om enn aldri så omstridde, gjorde at det var presedensar for dei. Der samlenormalnemndene vurderte det slik at den radikale forma vart for avstikkande for vanlege brukarar, særleg på bokmålssida, innførte dei valfriheit i normalen. Det var altså viktig at normalen ikkje braut meir med etablerte språkvanar enn absolutt nødvendig (spora etter aksjonane mot lærebokspråket på femtitalet skremte). Der nynorsken hadde meir kompliserte bøyingsmønster enn bokmålet, favoriserte ein bokmålsformene, det viste seg bl.a. i verbbøyinga.

I arbeidet med normalen viste det seg ei viss motsetning mellom to liner: Den eine tenkte riksnorsk og ville basere seg på former som var vanlege i fleire landsdelar. Den

andre meinte at det mest ekspansive talemålet, det vikværske, burde favoriseraast fordi det truleg ville styrke seg enda meir i framtida. Ein kan vel nemne Magne Aksnes og Ola Halvorsen som dei mest typiske eksponentane for desse to linene. Problema var størst i bøyinga av sterke verb. Halvorsen ønskte her supinum på *-i* (*skrivi, finni, krøyp – krypi*), men Aksnes favoriserte *-e* og dei meir riksnorske formene som ofte (men ikkje alltid) fall saman med nynorsk (*skreve, funne, kraup – krope*). (*Skreiv* i preteritum ville begge ha som einaste form, og begge var samde om at bokmålets supinum på *-et* ikkje skulle ha plass i samlenormalen.) Resultatet vart eit kompromiss, men det drog nok mest i Aksnes si retning (*skreiv – skreve/skrivi, funne/funni, kraup/krøyp – krope/kropi/krypi*). Jamt over prøvde ein å halde valfriheita under kontroll, og totalt sett var det truleg mindre valfriheit i denne normalen enn i dei to offisielle målformene.

Litteraturprisen

Eit anna tiltak LSS sette i gang med i desse åra, var utdelinga av ein litteraturpris til forfattarar som i sin eigen språkbruk fremma den utviklinga LSS gjekk inn for. Denne prisen var ei viktig markering for laget, ikkje minst fordi riksmålsfolket nytta diktarane og litteraturspråket så flittig som eit argument for si språklege line, og fordømte folkelege og radikale språkformer som stillause og kulturlause. Prisen besto av eit litografi, og vart delt ut på ei forlagssponsa tilstelling. Dei to første prisane vart delt ut av ein jury med først Halldis Moren Vesaas og deretter Svein Hofseth til leiar, og det var nok meininga at prisen skulle gå til bokmåls- og nynorskforfattarar om einannan. Mikkjel Fønhus var første prisvinnar i 1963, og og året etter vart det Åsta Holth, som skreiv ein nynorsk prega av dialektane frå Finnskogtraktene. Men juryen ser ut til å ha slutta å fun-

gere, så sentralstyret gjekk over til å fungere som jury. Tredje prisvinnar var Kåre Holt i 1966, men så har den økonomiske svekkinga av laget skapt problem, og det vart ikkje delt ut pris før i 1969, da lyrikaren og LSS-medlemmen Elling M. Solheim fekk han heim til seg i sjukesenga; han var lam og låg heime.

1970-åra

Organisasjonen og den språkpolitiske utviklinga

Rundt 1970 var laget ganske langt nede. Det var veteranane som dreiv den vesle aktiviteten laget makta, mens rekrutteringa nok var prega av at yngre folk såg på LSS som noe fortidig. Da Rakel Seweriin gjekk av som formann i 1971, overtok Ivar Grotnæss, filolog og inspektør ved Pedagogisk Seminar. Etter han overtok Ivar Hundvin, som var den som meir enn noen annan heldt laget i gang i desse åra. Frå 1973 til 1975 var han både formann, sekretær, kasserar og redaktør for bladet – og da hadde han flytta til Drammen for å bli postsjef der og dreiv altså LSS derifrå. Han heldt fram som aktiv inntil han fekk postsjefstilling i Trondheim og flytta dit sist på syttitalet (men har igjen vore med som pensjonist dei aller siste åra).

Her passar det også å nemne Johs. Fosså, også han tilsett i Postverket, i mange år revisor og først på syttitalet kasserar. Også han gjorde ein stor innsats for laget i praktisk arbeid, ikkje minst i samband med utsendinga av bladet, som han hadde ansvaret for å organisere etter at Hundvin flytta frå Oslo.

Det er ikkje til å komme bort frå at laget sto meir isolert i samfunnet i denne tida enn både før og etterpå. Dei få som ofra tid og krefter for å halde det på fote, fekk lite overskott til anna enn akkurat det: å halde hovudet over vatnet. Nyrekrutteringa svikta sterkt; ein og annan student kom til, men det var det heile. Dette var på mange vis paradoksalt, for nettopp i desse åra fekk dei

radikale synsmåtane i språkstriden eit oppsving av eit slag som dei ikkje hadde hatt sia før 1950. EF-striden førte med seg ei spontan interesse for folkeleg kultur, og dermed også folkeleg språk, som fekk utslag særleg i ungdomskulturen, i litteraturen og i språkbruken generelt. Det var nok særleg nynorsken og dialektane som profiterte på dette, ikkje i same grad ideane om samnorsk eller språkleg samling. Målrørsla, særleg ungdomsmålrørsla, viste i desse åra stor evne til å fange opp dei nye strømingane, slik at ho delvis orienterte seg mot den breie politiske fronten mot EF-medlemskap, som samtidig på tverrpolitisk grunnlag støtta tankar om desentralisering, styrking av nærmiljøet, lokalkultur, miljøvern og ressursvern o.l. Nettopp på denne måten oppnådde rørsla at målsaka kom inn som ei viktig sak i denne fronten, og at det språkpolitiske medvettet rørsla bar fram, slo inn i langt vidare miljø enn før.

LSS vart ståande på sidelina i denne utviklinga. Delvis var dette eit spørsmål om ressursar og kapasitet; kreftene strakk ikkje til noen PR-offensiv for samnorskideane i den nye generasjonen. Men det var nok også eit spørsmål om politisk og språkpolitisk profil. For mange var LSS og samnorsk eit uttrykk for ei byråkratisk og sentralistisk samanslåing av dei to målformene, avgrensa til ein normal nedfelt i ei ordliste. Dette var lite i tråd med ideane om desentralisering og styrking av nærmiljøet som no sto så sterkt. Den praktiske og økonomiske argumentasjonen, at ein laut fremme ei tilnærming av rasjonelle omsyn, kunne heller ikkje fange. Det var mangfaldet som var i skottet, ikkje einsrettinga. Endelig den sterke understrekinga av at språknormeringa måtte styrast av parlamentariske organ: Heller ikkje dette var heilt gangbar mynt i ei tid da mistilliten til dei parlamentariske og byråkratiske organa var stigande, mens aksjonar som ville streikar,

sivil ulydigheit osv, vart rekna som viktige (i alle fall supplerande) uttrykk for direkte demokrati. Dermed fekk vi den situasjonen at LSS som organisasjon og samnorsktanken som ideologi sto veikare enn noen gong, også i dei mest radikale gruppene av folket (særleg ungdommen), mens dei same gruppene gjekk i brodden for den språkutviklinga LSS gjekk inn for. Dei radikale og folkelege formene, ikkje minst i bokmålet og i bytalemålet, fekk ein kraftig renessanse etter 1970, så sterk at vi med rette kan seie at LSS representerte langt sterkare krefter enn seg sjølv.

Dei få av sekstiåttargenerasjonen som rundt 1970 heldt fast på LSS, merka spenninga i forhold til veteranane. Det vart gjort forsøk på å få LSS til å ta stilling mot EF-medlemskap på språkpolitisk grunnlag etter mønster av ein tilsvarende argumentasjon i målrørsla, men medlemmene i laget var i stor grad sosialdemokratrar som støtta EF-medlemskap, og det gjaldt også leiinga i laget. Dei av dei eldre som var EF-motstandarar, ønskte ikkje at LSS skulle ta standpunkt i ei slik allmennpolitisk sak, eit syn det i ettertid ikkje er så vanskeleg å forstå, men som dei unge den gongen hadde store vanskar med å akseptere. Det førte til ei passivisering på deira kant, og styrka ikkje rekrutteringa til laget.

Det var utan tvil i målrørsla at den meste nytenkinga i språkpolitikken gjekk for seg i desse åra. Ikkje mindre viktig var den nyorienteringa som skjedde i det faglege miljøet rundt norskfaget på universiteta. Her sto tilnærmings- og samnorsktanken tradisjonelt sterkt. Det nye på syttitalet er ei stadig sterkare interesse for dialektar og folkemål, og da ikkje berre ei reint lingvistisk interesse, men først og fremst sosial og politisk. Ei ny vitskapsgrein kom opp, sosiolingvistikken eller språksosiologien, som først og fremst interesserte seg for korleis språket vart brukt i samfunnet. Dette vart snart

ein motevitskap, som ikkje minst fekk utløp i mange studiar omkring talemålsutviklinga hos dei yngre generasjonane i landet. Interesse for tilhøvet mellom standardspråk og folkemål tok seg opp att, men no ut frå ein ny synsvinkel: Skal vi gå inn for ei normering av talemålet eller ikkje?

Finn-Erik Vinje, professor i moderne norsk (i Trondheim den gongen, seinare Oslo) meinte ja i ein kronikk i *Arbeiderbladet* i førstninga av 1973. Denne kronikken og ordskiftet som følgde, er blitt klassisk, og vi går ikkje nærare inn på det her, men viser til boka *Ny målstrid* (1973, utvida utgåve 1974), redigert av Geirr Wiggen.

Dei som gjekk imot Vinje, var alle fagfolk innafor norsk eller språkpsykologi, og dei avviste talemålsnormering delvis på eit politisk grunnlag (det ville stø sentraliseringa i samfunnet), delvis eit psykologisk (det ville gjere dialektbrukarar språkleg utrygge). Mange andre argument spela sjølvstøtt og med. Dette var synsmåtar som skulle få ei sterk stilling blant yngre norskfilologar i ei årrekke framover.

No har LSS aldri gått inn for talemålsnormering. Det hadde i alle år avgrensa arbeidet sitt til skriftspråket, og i kommentaren til Vogt-tilrådinga, der spørsmålet om opplæring i talemålsnormering var nemnt i svært varsame vendingar, tok laget eit skeptisk, for ikkje å seie negativt, standpunkt. Elles lét det dette spørsmålet ligge. Finn-Erik Vinje var gammal medlem av LSS (utmeldt i 1971 fordi han da vart språkkonsulent i NRK, ikkje på grunn av endra standpunkt), og bladet nøgde seg i denne omgangen med å trykke opp eit svar på Vinjes kronikk av Lars Vikør og utdrag av debatten i *Ny målstrid*. I staden kom det eit livleg ordskifte om relaterte spørsmål, bl.a. forholdet mellom dei tradisjonelle dialektane og dei nye oppblanda variantane som mange kalla «knot» (her bidrog Einar Økland med eit engasjert «forsvar

for knotet», mens Lars Vikør uttrykte reservasjonar ved å vise til det sosiale maktaspektet ved språkendingane).

Generasjonsskifte: sekstiåttarane overtar

I 1975-76 skjedde det eit skifte, og det hadde nok samanheng med utviklinga i målrørsla, der det på denne tida kom ein reaksjon mot det ganske radikale språksynet som hadde vunne fram i åra før. Den nye «nasjonale» ortodoksien som mellom anna AKP-fraksjonen i målrørsla no med ein viss (men ikkje fullstendig) suksess kjempa fram, fekk mange til å kjenne seg mindre heime der enn før, og spørsmålet om eit alternativ kom opp. Somme vendte seg til LSS med tanke på ein dialog, og på landsmøtet i 1975 vart det vedtatt å sette i gang ein debatt om det prinsipielle grunnsynet i organisasjonen. Utgangspunktet for debatten vart eit framlegg til prinsippprogram for laget, utforma av Ernst Håkon Jahr. Det førte til eit livleg ordskifte i bladet og eit vedtak i to omgangar. På landsmøtet i 1976, som vart arrangert nettopp for å avklare denne programsaka og avvika på Blindern, vart formålsparagrafen vedtatt, mens resten vart utsett til eit ekstraordinært landsmøte i 1977 og da vedtatt etter ein ny debattrunde i bladet.

Usemjå i ordskiftet gjekk særleg på om LSS skulle sette skriftmålet eller talemålet i sentrum, og resultatet vart eit prinsippprogram der talemålet kom inn som noe mye meir sentralt enn før. Kampen for det folkelege talemålet vart no sett som ein nødvendig føresetnad for ei framtidig samling av skriftmåla, fordi skriftleg tradisjon og sosial prestisje var den viktigaste bøygen som sto imot denne utviklinga. Dette fekk utslag i ein skriftmålspolitikk som delvis braut med den tidlegare: Leiande folk i rørsla gjekk no inn for å tillate og fremme folkemålsformer utan skriftleg tradisjon, som *je, itte, hossen/ås-*

sen, åffer, hu osv. Dette var for å gi folkemålet større prestisje og folkemålsbrukarane større trygghet. Ikkje minst påfallande for dei eldre samnorsksfolka må det ha vore at mange av dei nye gjekk inn for å bruke kløyvd infinitiv – eit drag som er både folkeleg og vidspreidd, men knapt nok «samnorsk» ut frå noen definisjon av ordet.

Generasjonsskiftet i laget skjedde altså midt på syttitalet, i første omgang ved at Geirr Wiggen og Ernst Håkon Jahr vart innvalgt i styret i 1975. Magne Aksnes vart formann, fordi han nett da skulle ha eit års opphald i Oslo i jobbsamheng. Wiggen overtok redigeringa av bladet. I 1976 vart det som nemnt igjen halde landsmøte, både fordi Aksnes ønskte avløyning – han skulle flytte til Bergen – og på grunn av prinsippprogramsaka og spørsmålet om nye lover for laget, som også hadde komme opp. Da vart Wiggen leiar og Jahr redaktør av bladet. (I dei nye lovene heitte det altså «leiar» og ikkje lenger «formann» – også *den* forma for språkbevisstheit vart no markert skjerpa.) Fleire andre frå det same miljøet (nyuteksaminerte radikale norskfilologar med sosiolingvistisk orientering) vart òg dregne inn. Såleis vart Wiggen i sin tur etterfølgt som leiar av Thore Roksvold i 1978, ein sterk tilhengar av den dialektorienterte lina.

Det er verdt å merke seg at dette generasjonsskiftet ikkje skjedde ved noen palassrevolusjon. Trass i klare usemjer om språkpolitiske saker og kva retning laget skulle utvikle seg i, var det veteranane som aktivt rekrutterte dei nye i styre og stell i laget. Dei skjønte betre enn noen at utan ei fornying av det slaget sekstiåttarane sto for, hadde laget inga framtid, sjølv om dei kunne vere usamde i ein del utslag av denne fornyinga. Folk som Hundvin og Fosså heldt da også fram som aktive i laget i ei årrekke, i den grad dei budde eller arbeidde i Oslo, jamsides med dei yngre. Om sekstiåttarane

førte til ei hardt tiltrengt språkpolitisk fornying, eit høgare fagleg nivå og eit meir levande ordskifte enn før i laget, så gjekk det reint praktiske og organisatoriske arbeidet vidare som før, etter gamle og velprøvde rutinar. Også styringsstrukturen med sentralstyre og landsstyre var konstant, men landsstyret kom sjeldnare og sjeldnare saman – det var også eit spørsmål om økonomi. Til gjengjeld hadde laget landsmøte kvart år igjen ein periode frå 1975 til 1979, framleis (med eitt unntak) i Lektorenes Hus i Oslo – det var Ivar Grotnæss som sørga for det lokalet. Årsmøtet i 1979 var ekstraordinært, og hadde bakgrunn i at nye språkrådsmedlemmer for perioden 1980–84 måtte oppnemnast på landmøtet. Men det gav presedens for at dei seinare årsmøta er blitt haldne i år som endar på oddetal.

Kontingenten vart sett opp frå 10 til 20 kroner i 1972 og til 30 kroner i 1976, men det mona lite; inflasjonen var sterkare, og medlemstalet minka. På denne tida var det blitt fast politikk å ikkje opplyse om medlemstalet, heller ikkje i årsmeldingane (det skjedde munnleg på landsmøta), så eit anslag må ta utgangspunkt i rekneskapane, der inntekstsposten «medlemspengar» var utskilt. Ein del medlemmer (studantar, elevar, pensjonistar) betalte redusert kontingent, men dei fleste betalte truleg fullt. Ut frå det kan vi rekne med at det i 1975 var om lag 400 betalende medlemmer, og det er ein klar oppgang frå åra før (385 er opplyst for 1973, men godt under 300 i 1974) – men her må vi rekne med faktorar som når og kor ofte purrerundane kom, kor mange som betalte på for- eller etterskott o.l. Truleg var talet i hovudsak ganske stabilt, med ein viss tilgang på yngre medlemmer og ein langsam, men nok sterkare, avgang av eldre.

Hemmelegheitskremmeriet når det gjaldt medlemstalet hadde mest samanheng med ein viss nervøsiteteit for plassane i Språkrådet – ein var redd

for at offentleg merksemd om det låge medlemstalet kunne føre til at representantane våre vart kasta ut, noe riksmålsfolk av og til oppmoda til. Det er ikkje sikkert denne frykta var begrunna. Alle visste at LSS var ein liten organisasjon, også departementet og Stortinget. Når laget likevel fekk plass i Språkrådet, var det fordi departementet ønskte ein balansert representasjon av språksyn i rådet, og tilnærmingslina som språkpolitisk line hadde oppslutning langt utover LSS, men ikkje noe anna organisatorisk uttrykk enn LSS. Det var ein hovudtanke med Norsk språkråd at samarbeidet der skulle «ansvarleggjere» språkorganisasjonane ved å gi dei direkte representasjon, noe dei ikkje hadde hatt i Norsk språknemnd, og da var det viktig at alle hovudstrømningane i språkpolitikken var med, uansett storleik på dei aktuelle organisasjonane. Når alt kom til alt, var alle språkstridsorganisasjonane små sett i forhold til folketalet som heilskap.

Eit kuriøst innslag i språkdebatten kom i 1977, da eit lokalt mållag vedtok å ekskludere medlemmer som også var medlemmer i LSS, Riksmålsforbundet eller nazistiske eller fascistiske organisasjonar. Det førte til eit ordskifte i *Dag og Tid*, der ein del målfolk tilknytte AKP m-l støtta dette prinsippet (som visstnok ikkje fekk konsekvensar for noe enkeltmedlem i det aktuelle lokallaget), mens andre, ikkje minst redaktør Tor Gabrielsen i *Dag og Tid*, protesterte i sterke ordelag. Fjorten dobbeltmedlemmer i LSS og NM skreiv eit opent brev til NMs leiing for å få avklart haldninga der i garden, og frå NMs side vart saka deretter lagt daud. Det heile hadde i og for seg lite med LSS å gjere; det handla primært om takhøgda i NM, der det i delar av dette tiåret pågikk ein bitter språkpolitisk «linestrid».

LSS markerte seg elles utover i fleire saker. I 1970 skreiv laget til departementet og bad om at det vart

utarbeidd ein offisiell samlenormal som kunne vere alternativ til bokmål og nynorsk for skoleelevar; det vart høfleg avvist. Framleis støtta laget viktige jamstillingssaker for nynorsken, såleis striden for nynorske lærebøker (i 1970 gjentok laget eit gammalt krav om statsforlag for lærebøker – eit krav tida da hadde gått ifrå også i målrørsla). I 1977 uttala LSS seg skeptisk til planane om ein nordisk satellittfjernsynskanal – i likheit med målorganisasjonane. Akkurat dette standpunktet kunne nok ha vorte annleis om ein hadde sett den kommande medieutviklinga klarare.

Eit mindre vellykka tiltak var planane om eit tredje småskrift, eit oversyn over norsk språkhistorie som Finn-Erik Vinje hadde stått bak og stilt til disposisjon eit utkast til for LSS i 1975. Av ulike grunnar vart dette prosjektet ikkje realisert.

Bladet

Språklig Samling heldt fram ganske regelmessig gjennom heile tiåret. Framlegget om å døype det om til *Framsyn* vart endeleg avvist på landsmøtet i 1971 – truleg for ikkje å risikere vanskar med gjenkjenning og identifisering av bladet i offentlegheita. Uansett namn: Dei første åra var vanskelege for bladet liksom for laget. Knut Kvigne gjekk av som redaktør i 1970, og Rakel Seweriin måtte ta over redigeringa siste året ho var formann. Også dei neste formennene måtte redigere bladet sjølv. Det var snakk om tungt gratisarbeid, så det var lite attraktivt, og bladet vart nok mest sett på som baktungt og sidrumpa. Det er urettvist overfor redaktørane, som sleit hardt med å halde det i gang, og som faktisk var flinke til å avspegle dei nye tendensane i språkdebatten i tida – om dei ofte måtte gjere det ved å sakse stoff frå andre kjelder. Men det leitte på, og behovet for nye krefter var naturleg nok svært sterkt midt i tiåret.

I 1975 overtok Geirr Wiggen redi-

geringa, og året etter Ernst Håkon Jahr, som var redaktør resten av tiåret (saman med Torun Berntsen, den gongen Gulliksen, på slutten). Dermed vart den språkfaglege orienteringa enda sterkare, i samsvar med interessene åt dei nye gruppene som kom inn i laget. Formmessig forandra ikkje bladet seg så mye; produksjonsmåten og bladbunaden vart verande slik dei i si tid var fastlagt av Kvigne. Men innhaldet var lødig, prega av lange og faglege, eller rettare fagleg-politiske, artiklar, og dermed etter kvart kanskje litt vel tungt for mange av dei tradisjonelle lesarane. Vi kan skissere noen temakrinsar som sto sentralt i desse åra:

Bokmålsnormeringa og den prosessen som pågikk i Norsk språkråd, sto sjølvsagt sentralt heile tida, ved sida av den interne «linedebatten» knytt til prinsippprogramsaka i i LSS sjølv. Vi fekk viktige bidrag til begrepsanalysar: av «radikalt bokmål» ved Geirr Wiggen (nr. 4-77) og av «samnorsk» ved Kjell Ivar Vannebo (nr. 2-78, prøveføreling til doktorgraden). Reint fagleg retta interessa seg særleg mot austlandsmåla, med omfattande stoff om Østlandsk reisning (særleg i nr. 3-76) ved Ernst Håkon Jahr, som plasserte LSS tungt i same tradisjonen, og artiklar om moderne austlandsmål, særleg bymål, basert på sosiolingvistiske granskingar av hovudfagsstudentar (Tønsberg, Oslo). Men ein gjekk også utanom Austlandet for å finne noe interessant; Helge Om-dals artikkel om Høyangermålet i nr. 1-77 er blitt ståande som ein sosiolingvistisk klassikar. I nr. 4-78 står Hollamålet sentralt, i grundige artiklar av Arne Johan Gjermundsen og Øyvind Gulliksen. Gulliksen, amerikanist frå daverande Telemark distriktshøgskole, leverte fleire lange og vektige artiklar om språkfornyande ny litteratur, omsetting frå engelsk-amerikansk (bl.a. Mark Twains *Huckleberry Finn* og dei interessante språklege perspektiva det reiser, nr. 1-79), arbeidarspråk (4-79)

og noe seinare (1 og 2-80) ein stor dobbeltartikkel om den amerikanske språk- og kulturpåverknaden på norsk. Også andre lange og vektige artiklar om språkspørsmål utanfor den etnisk-norske andedammen var det plass til: Lars Vikør skreiv om indonesiske språkforhold i nr. 1-76, Ove Lorentz skreiv om rettskrivingsreform i nordsamisk i nr. 2-77, Geirr Wiggen skreiv om språktilhøve og språknormering i Danmark i nr. 3-78, Anna-Riitta Lindgren og Marjut Aikio skreiv om finsk og kvensk i Nord-Norge i nr. 4-78.

Til tjuårsjubileet i 1979 vart Lars Vikør og Geirr Wiggen valt til å redigere ein antologi med eit utval artiklar frå bladet, «*Språklig samling på folkemåls grunn*». Antologien dokumenterte eit ganske høgt nivå, både fagleg og når det gjaldt språkpolitisk refleksjon, og det gjaldt ikkje berre sekstiåttarane sin produksjon frå dei siste åra før jubileet, men også mange av dei tidlegare bidraga frå den eldre generasjonen. Bladet var, som det vart sagt av noen med innsikt i saka, «klart betre enn sitt rykte». Problemet for «Språklig Samling» var at ein noe primitiv layout (produsert ved manuell oppklistring av remser med spaltekorrektur heime på redaktørane sitt stovebord) gav bladet eit preg av «blekke» og menigheitsblad som kom til å skygge for innhaldet.

Litteraturprisen

Litteraturprisen vart delt ut noe tilfeldig på syttitalet, men dei fleste åra vart det gjennomført ei utdeling, etter dei rutineane som hadde festna seg på slutten av sekstitalet. Lista over prisvinnarar fekk etter kvart ei større spennvidd; det vart påskjønta fleire sakprosaistar (Monrad Norderval, Rolf E. Stenersen, Gutorm Gjessing og Olav Dalgard) og visediktarar (Stein Ove Berg og Kirsten Langbo, som rett nok også gav ut barnebøker basert på barnetimest-off). Faktisk var lyrikaren Hans Børli den einaste skjønnlitterære forfattern som fekk pris i dette tiåret, i

alle fall som «vaksenforfattar» (jf. Langbo), og det var heilt i starten (1972). Vi merkar oss at berre éin nynorskforfattar vart funnen verdig, nemleg Dalgard, og éin dialektdiktar, Langbo. Dalgard og Langbo delte prisen i jubileumsåret 1979, da talemålslina i laget sto på høgda (det hadde ikkje vorte delt ut pris året før, derfor kunne dei slå til med to i 1979). Denne tradisjonen heldt fram og, får vi seie, kulminerte med tildelinga til Vidar Sandbeck i 1980; han var både visediktar og skjønnlitterær prosaist på dialekt.

Norsk språkråd

Sjølv om LSS var lite og veikt, ikkje minst politisk, så vart laget og den retninga det representerte, tatt alvorleg. Det viste seg ikkje minst da det nye offisielle språkorganet, Norsk språkråd, vart oppretta for å avløyse Norsk språknemnd i 1972. I grunn og botn var Norsk språkråd ein konsesjon til riksmålsrørsla, men LSS fekk to plassar i rådet, liksom Noregs Mållag og Riksmålsforbundet, og trass i motstand frå riksmålskald. Representantar for laget i Norsk språkråd på syttitalet var Ivar Grotnæss i bokmålsseksjonen og Magne Aksnes i nynorskseksjonen. Ein kan ikkje seie at dei fekk særleg stor innverknad; ingen av dei vart valt til verv i rådet. Det var liberalisering av bokmålet i konservativ lei som sto på dagsordenen heile tiåret, og det vart førebudd i det såkalla særutvalet for bokmål, der Finn-Erik Vinje representerte LSS sitt syn ved sida av Leif Roksdund, og meir moderat professorane Egil Pettersen og Alfred Jakobsen. Ingen av desse var oppnemnt av LSS, heile utvalet var nedsett av styret i Språkrådet. Det var Grotnæss som hadde til oppgåve å vere motvekt mot riksmålssynet i drøftingane i rådet (ved sida av Geirr Wiggen, som var oppnemnt til rådsmedlem av Stortinget, i ein periode da partiet SV sto sterkt), og det var ikkje mye han kunne gjere. Språkrådet gjorde sitt endelege ved-

tak i saka i 1979, og tilrådinga vart deretter liggande i departementet til 1981.

Aksnes var heldigare på sin front. Hans viktigaste prosjekt var å arbeide for ei sterkare ortografisk samordning mellom nynorsk og bokmål, og som nynorskrepresentant sendte han i 1976 inn ei liste med om lag 150 ord i nynorsk med framlegg å tillate ei tilnærmingssform. Lista vart behandla på vanleg måte av sekretariatet og fagnemnda i Språkrådet, og resultatet vart at ein tredjedel av framlegga vart godtatt. Ca. femti ord vart altså lagt fram for rådet med framlegg om å tillate ei tilnærmingssform, og det var stort sett ord der den tradisjonelle og da obligatoriske nynorskforma rett og slett var meir eller mindre fortrent i vanleg språkbruk. Det vart òg gjort ei undersøking av korleis desse orda sto i dialektane gjennom spørjelister til lokale heimelsmenn. Språkrådet godtok dei fleste framlegga i 1978. Derfor kan ein i nynorsk i dag bruke former som *arr*, *boble*, *henge*, *midd*, *siv*, *skap*, *skjul*, *skramme*, *trav* m.m. – der *ær*, *buble*, *hange*, *mit*, *sev*, *skåp*, *skjol*, *skråme* og *tråv* var obligatoriske fram til 1978.

Nytt tiårsskifte

Om vi summerer opp situasjonen rundt 1980, så ser vi følgjande tendensar: Laget fekk etter kvart ein del nyrekruttering, og medlemstalet gjekk litt opp. Denne rekrutteringa kom først og fremst frå dei norskfaglege miljøa. Laget hadde lagt seg på dei linene som EF-striden og Vinje-debatten fekk fram, og det førte til ei noe auka interesse i desse krinsane. Men på andre område var laget framleis svært veikkt, særleg på det organisatoriske og det økonomiske.

Reint målpolitisk er det ikkje vanskeleg å sjå ein viss inkonsekvens i at ein politikk som mange såg på som ei dialektfragmentering av skriftspråka, vart fremma under etiketten samnorsk og språkleg samling, og det tok ikkje mange år før det måtte

komme ei revurdering og ei modifiering på ein del punkt. Viktige spørsmål å bøye seg over var – og er forsåvidt enno:

Kva slags formål skal ein skriftnormal tene? Kva fordelar og ulemper har ein einsarta resp. mangfaldig normal, for kven og i kva slags situasjon? Er det rimeleg med fleire normalar – ein stram til visse formål, og ein meir fleksibel til andre? Korleis blir språkutviklinga eigentleg styrt og korleis bør ho styrast – og av kven? Korleis heng språklege rettar og språklege plikter saman?

Diskusjonane om dette gjekk vidare i 1980-åra. ■

Innhold I/2009

- 2 Redaksjonelt: samnorsk.no**
- 3 Språklig samlings litteraturpris til Heidi Marie Kriznik**
- 4 Pål Styrk Hansen: Tale ved prisutdelinga**
- 5 Nytt på nett: samnorsk.no**
- 6 Lars S.Vikør: LSS gjennom femti år: 1959–1979**